

ЕКОНОМІКА АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

УДК 338.436

Л.М. Березіна

доктор економічних наук, доцент
Полтавська державна аграрна академія

РОЛЬ МІСЦЕВИХ РИНКІВ У РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ПІДПРИЄМСТВ АПК

У статті зазначено, що позитивні зрушення, зумовлені процесами реформування української економіки, виявляються недостатніми для створення гарантованої продовольчої безпеки, що вимагає подальших досліджень механізмів формування й розвитку національного споживчого ринку, його вагомій складовій – місцевих ринків. Розвиток продовольчого ринку України висвітлено як систему, для якої характерною є певна специфіка. Утворювачами таких специфічних особливостей є підприємства АПК, які у сукупності зумовлюють склад та функціональну спрямованість окремих місцевих ринків продовольства. Діяльність місцевих ринків визначено як сукупність процесів і явищ у межах складної системи, зорієнтованої на здійснення операцій купівлі й продажу з метою найбільш повного задоволення потреб населення та отримання власних економічних вигод.

Ключові слова: місцеві ринки, організаційно-економічні відносини, підприємства АПК, попит, продовольча безпека, пропозиція.

I. Вступ

Обґрунтування напрямів забезпечення ефективних організаційно-економічних відносин підприємств АПК можливе лише у разі усвідомлення та врахування у практичній діяльності відповідних теоретичних засад, опрацювання та реалізації дієвої стратегії щодо формування господарських зв'язків з будь-якими економічними суб'єктами, чільне місце серед яких посідають місцеві ринки. Саме завдяки поєднанню зусиль підприємств різних сфер агропромислового комплексу та місцевих ринків забезпечуються потреби національного споживчого ринку, в першу чергу, в продуктах харчування.

Проблемам забезпечення ефективної господарської діяльності підприємств агропромислового комплексу, оптимізації функціонування місцевих ринків присвячено низку наукових розвідок, серед яких чільне місце посідають праці О.В. Березіна, В.М. Рабштини, П.Т. Саблука, В.Г. Ткаченко, Є.І. Ходаківського, В.М. Яценко та ін. Разом з тим, існує безліч питань, що сьогодні не охоплені науковими дослідженнями й практично не висвітлені у фахових публікаціях. Так, потребують уваги питання комплексного дослідження тенденцій розвитку місцевих ринків та їх впливу на формування ефективних організаційно-економічних відносин підприємств АПК за умов динамічної конкуренції, саме таким аспектам і присвячується стаття.

Нині набули гостроти питання дослідження тенденцій розвитку місцевих ринків та їх впливу на забезпечення ефективних організаційно-економічних відносин підприємств АПК на тлі динамічної конкуренції, що визначає актуальність і зумовлює вибір теми нашої статті.

II. Постановка завдання

Метою статті є визначення характерних рис й тенденцій розвитку місцевих ринків та їх впливу на забезпечення ефективності організаційно-економічних відносин підприємств АПК за умов динамічної конкуренції.

III. Результати

Позитивні зрушення, зумовлені процесами реформування української економіки, виявляються недостатніми для створення гарантованої продовольчої безпеки, що вимагає подальших досліджень механізмів формування й розвитку національного споживчого ринку, попиту на ньому.

Ринок споживачів (покупців) формується під впливом багатьох чинників і проявляється через попит на конкретні види продовольства, який визначається рівнем доходів різних прошарків населення, цін на продовольчі товари, які постійно змінюються в часі, в територіальному розрізі, в розрізі соціальних груп, а також під впливом міжрегіональних і міждержавних чинників взаємодії. Але основними факторами, що формують попит на продовольство, є рівень доходів населення та ціни.

Розвиток продовольчого ринку України варто вивчати як систему, для якої характерною є певна специфіка; такий ринок перебуває під впливом низки умов і чинників, притаманних будь-якому конкретному регіону. Підприємства АПК є тими ланками, що забезпечують національний продовольчий ринок власними товарними ресурсами шляхом виробництва сільськогосподарської продукції й сировини, її переробки, транспортування, зберігання, реалізації тощо. Відповідно можна зробити висновок про те, що підприємства АПК і є утворювачами певних специфічних особливостей, які в сукупності й зумовлюють склад і функціональну спрямованість окремих регіональних ринків продовольства, а саме:

1) сукупність і структура підприємств АПК визначають місце певного регіону в загальнодержавному поділі праці;

2) оригінальність продукції та можливості її реалізації поза місцями безпосереднього виробництва зумовлюють зміст і характер міжрегіональних зв'язків на продовольчому ринку;

3) рівень розвитку підприємств АПК, система взаємовідносин між ними формують територіально-галузеву структуру підприємства будь-якого регіону;

4) з позицій споживачів функціонування господарських суб'єктів агропромислового комплексу зумовлюють його відповідність рівню задоволення потреб населення регіону;

5) ефективність функціонування підприємств АПК, розвиток господарських відносин між ними визначають потенціальні можливості залучення в той чи інший регіон інвестицій як з внутрішніх, так із зовнішніх джерел;

6) потреби розвитку (чи згортання) обсягів діяльності підприємств АПК регіону та їх присутності на ринку впливають на рівень забезпечення зайнятості населення, достатності трудових ресурсів для суб'єктів господарювання.

Висвітлені особливості впливу підприємств АПК на формування продовольчого ринку знаходять відображення у тенденціях розвитку конкретних місцевих ринків.

У контексті оптимізації діяльності місцевих ринків виробництво визначається як джерело розвитку ринку. При цьому частина виробленого спрямовується на відшкодування спожитого, решта – безпосередньо на ринок.

Важливою проблемою залишається пошук шляхів забезпечення споживчого ринку товарними ресурсами за рахунок власних джерел. Вирішення зазначеної проблеми залежить від стану сільськогосподарського виробництва, темпів розвитку харчових переробних підприємств, динамічних змін у функціонуванні місцевих ринків.

Розв'язання визначених завдань з метою стабілізації та забезпечення ефективності господарських відносин підприємств агропромислового комплексу є підґрунтям оптимізації продовольчого забезпечення населення, підвищення рівня залучення в обіг національного споживчого ринку сільськогосподарської продукції та сировини, що виробляється в господарствах різних форм власності та організаційної побудови, формування продовольчої безпеки країни.

Організаційні аспекти функціонування агропродовольчого ринку потребують дослідження явищ і процесів просування сільськогосподарської сировини, готового продовольства від виробника до кінцевого споживача, які в сукупності являють собою систему ринку. У загальній категорії "ринку" сукупність організаційних аспектів є різною для різних видів сільськогосподарської сировини й продовольства.

Основними причинами недосконалості національного продовольчого ринку є: розуміння ринкових відносин як простої системи купівлі-продажу, що автоматично регулює соціально-економічні процеси; нехтування сучасними світовими тенденціями в еволюції суб'єктів ринку; руйнація багатьох сільськогосподарських підприємств, гальмування формування високотоварного аграрного сектора.

Характеризуючи стан національної продовольчої безпеки, зазначимо, що в товаропродуванні продовольства важливе значення мають місцеві ринки. Бурхливий розвиток приватних форм господарювання, зростання обсягів продажу продовольства, сільськогосподарської продукції і сировини на місцевих ринках, випереджаючи темпи зростання цін на продукти харчування порівняно зі зростанням доходів населення, суттєво вплинули не лише на структуру товарообороту національного споживчого ринку, але й на самі суб'єкти торговельної сфери.

Зауважимо, що процеси господарювання за умов динамічної конкуренції розширюються, змінюється їх зміст та орієнтація, оскільки поряд з питаннями техніко-технологічного й ресурсного забезпечення, моніторингу обсягів попиту й пропозиції, виникають проблеми оптимізації фінансово-кредитного й інформаційного забезпечення, формування адекватної інфраструктури тощо.

Діяльність місцевих ринків варто висвітлювати як сукупність процесів і явищ у межах складної системи, зорієнтованої на здійснення операцій купівлі й продажу з метою найбільш повного задоволення потреб населення й отримання власних економічних вигод [1, с. 129]. Оскільки така діяльність формує успішну взаємодію будь-яких учасників процесу просування продовольства та сільськогосподарської продукції й си-

ровини до кінцевих споживачів, то саме місцеві ринки мають стати вагомим елементом у механізмі відносин суб'єктів усіх сфер АПК. Адже функціонування місцевих ринків є важливим чинником, що сприяє підвищенню ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, сировини, готового до споживання продовольства за умов невідомості зовнішнього оточення та швидкої зміни його складових елементів.

У цьому аспекті зауважимо, що суб'єктами споживчого ринку є всі відокремлені одиниці господарювання агропромислового комплексу, що керуються власними економічними інтересами. Але всі вони потребують постійного розвитку господарських взаємозв'язків, оскільки є учасниками єдиного процесу відтворення продовольчих та непродовольчих товарів, виготовлених із сільськогосподарської сировини, де всі процеси поєднані послідовно, оскільки кожний є споживачем ресурсів, вироблених на попередній стадії відтворювального циклу, й водночас – виробником ресурсів, призначених до споживання на наступній стадії. Серед таких суб'єктів вагоме місце посідають і місцеві ринки.

Роль місцевих ринків, якщо аналізувати за різними місцями дотику, видається важливою в поєднанні функціонування роздрібною, так і ґуртової торгівлі в сфері розподілу товарної маси. Виходячи з того, що процеси розподілу товарної маси відбуваються під безпосереднім впливом об'єктивних ринкових законів і напряду залежать від рівня збалансованості попиту й пропозиції, цінової політики учасників товароруху, динаміки розвитку конкуренції в кожному окремому регіоні, місцевим ринкам належить чільне місце в сфері діяльності підприємств агропромислового комплексу.

Регулюючий вплив на діяльність місцевих ринків має бути спрямованим на обґрунтування управлінських рішень за всіма аспектами, в тому числі й тими, що стосуються формування й розвитку відносин з підприємствами АПК регіону. У цьому аспекті варто наголосити, що механізми управління діяльністю місцевих ринків потребують пошуку та використання певних алгоритмів з урахуванням того, що торгівля на таких ринках нині є найширшим за обсягами та доступністю каналом придбання всіма верствами населення продуктів харчування [2, с. 93–97]. Місцеві ринки гнучко реагують не лише на запити та потреби споживачів, але й на їх платоспроможність, що є важливим фактором впливу на формування товарообороту.

Посідаючи провідне місце в сфері просування продовольства, місцеві ринки, разом з цим, мають географічно обмежені масштаби території регіону, де відбувається за-

доволення потреб саме місцевих мешканців переважно в продуктах харчування. Це дає змогу зробити висновок про те, що місцеві ринки відіграють помітну роль у формуванні якості життя населення, а їх стан відображає господарську ситуацію, що на сьогодні склалася на підприємствах усіх сфер агропромислового комплексу, які є постачальниками товарних ресурсів для місцевих ринків.

Важливою функцією місцевих ринків, за нашим переконанням, є формування умов для розвитку підприємництва у сфері торгівлі. Більшість авторів при висвітленні проблем формування цивілізованого підприємництва зазначають його обумовленість впливом низки чинників зовнішнього середовища [3, с. 216–218; 4, с. 180–187; 5, с. 343–344].

Складність процесу формування національного споживчого ринку визначається необхідністю врахування численних факторів та умов, неоднозначних за змістом, характером та пріоритетами. Ігнорування хоча б одним із них, здебільшого призводить до негативних наслідків.

Розвиток продовольчого ринку в Україні в контексті світового агропродовольчого ринку визначається умовами й чинниками (у першу чергу, ґрунтово-кліматичними умовами), які разом дають змогу виробляти ті продукти харчування, що є визначальними для європейських держав. Зазначене потенційно дає змогу Україні посісти вагоме місце у Європі як потужного постачальника на ринок агропродовольчих ресурсів.

Процес реформування господарських відносин у продовольчому комплексі України, з одного боку, відбувається за тих же умов, що склалися в Україні в цілому, та під впливом специфічних перетворень форм власності та організаційних структур.

Форма власності визначає цілі й взаємовідносини щодо розподілу результатів, а форма організації – рівень самостійності, організаційну структуру, виробниче спрямування й систему взаємодії працівників у процесі господарської діяльності.

Специфіка реформування таких господарських відносин підприємств агропромислового комплексу України зумовлюється загальноекономічними та біокліматичними умовами.

Біокліматичний потенціал виробництва продовольства в Україні є сприятливим, з огляду на достатню земле- та теплозабезпеченість. Більшість ґрунтів країни придатні для виробництва сільськогосподарської продукції. Рослинництво здатне забезпечити повноцінну кормову базу тваринництва, необхідну кількість зерна, плодовоовочевих, баштанних та продуктів інших сільськогосподарських культур. Природа України, її територія й територіальне розміщення забезпечує збе-

реження й відтворення біокліматичної рівноваги та екологічної безпеки Європи. Споживчі властивості вироблюваного продовольства впливають на характер його розподілу: молоко, яйця, парне м'ясо, ягоди тощо швидко псуються, потребують специфічних умов транспортування, а тому й визначають особливості функціонування та розвитку місцевих ринків, формують їх вплив на забезпечення ефективності господарських відносин підприємств АПК.

Виходячи з викладеного, споживчий ринок як соціально-економічна категорія передбачає наявність економічних умов ефективного товарного обігу й ресурсного забезпечення за рахунок переважно національних джерел.

Саме держава має стати тим організаційним фактором, що створює сприятливе середовище трансформації ринкових відносин. Світова практика переконує, що розвинені економічні системи поєднують ринкові засади, ґрунтуються на об'єктивних законах ринку й механізмі державного регулювання.

Опрацювання економічних механізмів, що оптимізують взаємодію усіх ринкових суб'єктів, повною мірою охоплює й місцеві ринки. Роль місцевих ринків має враховуватися при обґрунтуванні шляхів створення різноманітних структур гуртової та роздрібної торгівлі, оптимізації ринкової інфраструктури, вдосконаленні господарських відносин підприємств агропромислового комплексу.

IV. Висновки

Виходячи з викладеного, характерні риси розвитку місцевих ринків і тенденції їх трансформаційних змін мають помітний вплив на забезпечення ефективності організаційно-економічних відносин підприємств агропромислового комплексу, сприяють оптимізації продовольчого забезпечення населення та зміцненню економічної безпеки країни.

Подальші наукові розвідки щодо забезпечення ефективності господарських відносин підприємств АПК мають спиратися на дослідження джерел формування й ефективності використання їх ресурсного потенціалу.

Список використаної літератури

1. Березіна Л.М. Організаційно-економічні аспекти формування відносин підприємств АПК : монографія / Л.М. Березіна. – Полтава : ІнтерГрафіка, 2012. – 280 с.
2. Донець Л.І. Регулювання діяльності місцевих ринків: проблеми та шляхи їх вирішення : монографія / Л.І. Донець, В.В. Чмаріна. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. – 152 с.
3. Портер М. Конкурентная стратегия / М. Портер. – М. : АльпинаБизнес Букс, 2006. – 454 с.
4. Соломатина А.Н. Экономика и организация деятельности торгового предприятия / А.Н. Соломатина. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 290 с.
5. Стэнлейк Дж. Экономика / Дж. Стэнлейк; пер. с англ. – М. : Республика, 1994. – 447 с.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2013.

Березина Л.М. Роль местных рынков в развитии организационно-экономических отношений предприятий АПК

В статье указано на положительные сдвиги, обусловленные процессами реформирования украинской экономики, которые являются недостаточными для создания гарантированной продовольственной безопасности, что требует дальнейших исследований механизмов формирования и развития национального потребительского рынка, его весомой составляющей – местных рынков. Развитие продовольственного рынка Украины рассматривается как система, для которой характерна определенная специфика. Создателями таких специфических особенностей являются предприятия АПК, которые в совокупности обуславливают состав и функциональную направленность отдельных местных рынков продовольствия. Деятельность местных рынков рассматривается как совокупность процессов и явлений в рамках сложной системы, сориентированной на осуществление операций купли и с целью наиболее полного удовлетворения потребностей населения и получения собственных экономических выгод.

Ключевые слова: местные рынки, организационно-экономические отношения, предприятия АПК, предложение, продовольственная безопасность, спрос.

Berezina L. The role of local markets in the development of organizational and economic relations of agrocultural enterprises

The article indicated that the positive improvements due to the process of reforming the Ukrainian economy are not sufficient to create a guaranteed food security, which requires further investigations of mechanisms of formation and development of the national consumer market, its important component – the local markets. Emphasized the fact that the market for consumers (buyers) is formed by influence of many factors and occurs due to the demand for specific types of food. The development of the food market of Ukraine is considered as a system with specific character. Creators of such specific features are the enterprises of agro-industrial complex that collectively determine the composition and functional orientation of some local food markets.

An important challenge is to find the ways to ensure to the consumer market commodity resources from their own sources. The article states that the solution of this problem depends on the state of agricultural production, the rate of development of food processing enterprises, the dynamic changes in the functioning of local markets.

Activities of local markets is considered as a set of processes and phenomena with in a complex system aimed at supporting transactions of buying and selling in order to best meet the needs of the population and to gain own economic benefits. The article notes that the organizational aspects of local markets require the investigations of phenomena and processes to promote agricultural raw materials, finished food from the manufacturer to the final consumer. Author argues that regulating effect on the local markets activities should be designed to study a number of administrative decisions, including those relating to the formation and development of relations with the enterprises of agro-industrial complex of the region.

It is concluded that the role of local markets should be considered in justifying the ways to create various structures wholesale and retail, market in frastructure optimization.

Key words: *local markets, organizational and economic relations, enterprises of agro-industrial complex, demand, food security, supply.*